

H.O.Lange-Prisen 2006 til Jens Engberg og Ordbog over det Danske Sprog Prismotivering

af *man. art.*, fortæller Niels Barfoed

Trede prismodtagere!
Mine damer og herrer!

Undskyld, at jeg indledningsvis minder om et stort spørgsmål, som De ikke kan besvare.

Hvad er højst: Rundetårn eller et tordenskrald?

Men, gudskelov, behøver vi ikke lade os plage af det nu. For en lille håndfuld kompetente folk har forud for denne aften på autoritativ vis besvaret det for os, og derfor befinder vi os her:

De er lige høje!

Med sin uddeling af H. O. Lange prisen har komiteen – som vi nu ved – salomonisk besluttet at hædre bogen "Magten og kulturen", der er lige så tungtvejende som Rundetårn, og netanbringelsen af Ordbog over det Danske Sprog, der er så elektronisk som et lyn, *med*

Så vidt, så godt.

Da jeg var dreng og i sommerferierne besøgte en kammerat i hans families sommerhus i nærheden, sad vi ved et stort, pafaldende bredt spisebord af svært træ. Den særlige bredde kom af, at der nede under bordpladen var to lange hylder, der skranede let mod hinanden. Der stod Salmonsens konversationsleksikon. Skulle der opstå en uenighed

blandt de voksne under måltidet, var det så de mere smidige familiemedlemmers opgave at dykke ned i mørket og finde det relevante bind frem, så man kunne få syn for sagn. Det var meget avanceret som installation, og mine forældre syntes, det var underligt. Men min kammerat blev en stor mand.

Nu står disse hylder et sted ude i cyberspace, og man behøver ikke være smidig for at skaffe de nødvendige oplysninger. Man skal bare kunne ramme tasterne, hvad enten man er hjemme, på arbejde eller på en netcafé i Buenos Aires. Det er ikke alene meget avanceret, det er vidunderligt – især når man som jeg er blevet koblet op i en høj alder og tydeligt husker en verden uden anden elektronik end radiotransmission.

At civilisationernes sammenstød nu officielt er aflyst af De Forenede Nationer, kommer ikke som nogen overraskelse for Det Danske Sprog og Litteraturselskab. Takket være Lars Trap-Jensen og hans stab har Danmark og Kina tværtimod længe arbejdet snævert sammen. Det er ikke en skrone, tværtimod den pure sandhed, at et ukendt, men stort antal kinesere i Nanjing i månedsvis har siddet bøjet, side om side, over en gammel, mindst et halvt århundrede gammel dansk tekst, som de ikke forstår et hujende kuk af. Bogstav for bogstav, det være sig spacieret eller kursiveret, fedt eller ordinært, har disse kinesere, nærmest som med pincet, tastet ind og tastet ind og dermed digitaliseret vores dejlige gamle opslagsværk. Derude i Asien. Se det for Dem!

Som om det ikke er eksotisk nok, så forestil Dem derudover – hvis De kan – at de kinesere, har gjort det

Niels Barfoed på talerstolen ved overrækkelsen af H.O. Lange-Prisen 2006. Det skete 17. november 2006 i Bliksensalen (Foto: Det Kongelige Bibliotek).

to gange. Det skyldes ikke, at de kom til at *delete* den første indtastning og måtte begynde forfra. Forklaringen er en anden.

Man skal altid have to af hver. Det er et gammelt husrad (ikke mindst blandt faldskærmssoldater, har jeg hørt). I Kina skulle der engang i gamle dage bores en tunnel gennem et bjerg, og så tog man fat fra hver side. Hvordan kan I være sikre på at ramme? spurgte de besøgende vestlige ingeniører. Det kan vi heller ikke, men skulle vi ramme ved siden af, så har vi to tunneler, svarede kineserne, og det er også godt. Ordbogskineserne i Nanjing har som sagt digitaliseret to gange, vel at mærke samtidig. Hvorfor? Jo, for så kunne man sammenholde filerne elektronisk og dermed lynhurtigt finde fejlene. Resultatet er, at der er 0,01 promille fejl! Dette fænomenale resultat var aldrig opnået med gammeldags korrekturlæsning, om det så havde taget år, og det havde det.

På deres vej til Christians Brygge passerede de kinesiske filer eksperter

i Tyskland, som DSL havde forbindelse til, og som havde lovet at efterbehandle dem. Det drejer sig om medarbejdere ved et universitetsinstitut – “Kompetenzzentrum für elektronische Erschließungs- und Publikationsverfahren in den Geisteswissenschaften” – , som også havde medvirket til at digitalisere Grimms klassiske ordbog over det tyske sprog. Dette institut har til huse i byen Trier, hvor Karl Marx er født – som i sidste instans hører til de andelige forudsætninger for ”Magten og kulturen”.

Der går en lige linje fra den dag i 1793, da man – som Jens Engberg fortæller i sit store værk – besluttede at åbne det allerede dengang ældgamle Kgl. Bibliotek for offentligheden, til den dag i år, da ODS blev tilgængeligt på nettet. Det er to skelsættende øjeblikke og, trods godt to århundreders afstand, sammenlignelige. På hver sine betingelser er disse tiltag forsknings-

formidling, udsprunget af et ønske om at udvide og lette mødet mellem viden og vidensøgende.

Hos Lngberg hedder det i forbindelse med beslutningen af 1793, at det – jeg citerer – er ”udtrykkeligt fastslået, at ikke blot den lærde verden, men alle og enhver skulle have adgang til savel at benytte bøgerne på biblioteket som til hjemlan”.

Meget anderledes behøver man i grunden ikke at formulere formålet med nctanbringelsen af ODS. At taste sig ind på www.ordnet.dk på sin private PC'er er, bogstavelig talt, et moderne ”hjemlan”.

Den daværende overbibliotekar på nationalbiblioteket, som bestred sin post i 35 år, erklærede, at biblioteket var en offentlig anstalt, der tilbød og sikrede, at enhver tankende, videbegærlig og virksom borger fik midlet til at tilfredsstille sin trang til belæring og andelig næring. Havde han levet i H. O. Lange, kunne denne mand, Daniel Gotthilf Moldenhawer, sagtens have fortjent prisen – også han.

Så ligesom man i dag har et websted, fik man dengang i 1790'erne et læsested eller et læserum. Og som man i dag kan downloade og printe ud, var det udtrykkeligt tilladt, fortæller Lngberg, at skrive af fra de bøger, man fik leveret på forlangende. Kun måtte man i læserummet ikke selv tage bøgerne ned fra reolerne. Det havde man bibliotekssekretærer til, så tomerne igen fik ”deres behørigt plads”. Det system kunne man godt ønske sig genindført, hvad Læserum Vest og referencsamlingen der angår.

Ved tilhorte bibliotekerne dengang som så mange andre institutioner for nu at tale Lngbergsk – den officielle kultur, som magten indrettede

og opretholdt med diverse disciplinerende og indoktrinerende virkninger til følge. Biblioteket skulle ikke blot tjene til videnskabernes forfremmelse, men også ”fædrelandet til ære” Biblioteket stillede ikke alene det tekststof til rådighed, hvor af kundskaber som sådan flød. Kundskaberne skulle være nyttige, fremme de borgerlige dyder, så de satte frugt i ”opfindelser og foretagender vigtige for borgersamfundet”.

Men al frigivelse af viden med det formål at fremme opbyggelige og ficielle formål er som bekendt et tveægget sværd. Det kan også resultere i en P. A. Heiberg og en Malthe Conrad Bruun, der vendte de muligheder, som de statsstyrede kulturtillbud bød på, mod magten selv. Jeg har selv vist udlændinge det bord på Læsesal Nord, hvor Lenin vistnok sad og lagde rad op mod zarvældet derhjemme, da han en kort overgang studerede i København. Trykkefrihed eller censur, i omgangen med biblioteker stobte de deres kritiske kugler mod deres stat. Lngberg befinder sig selv i deres tradition og hører til dem, der forfar at unddrage sig indoktrineringen og disciplineringen og erkende *ne und narrows ... ut on sh ...*

Lad sådanne meget specifikke historiske biblioteksforhold være et repræsentativt eksempel på det veld af fremforskret viden, som er formidlet i hans store trebindsværk ”Magten og kulturen”. Det viser dansk kulturs historie i den afmalte periode i et Lngbergsk perspektiv, hvor helt ud i titlen Magten kommer for kulturen, ja fører kulturen, ikke blot administrativt og økonomisk, men også instrumentaliserer den ideologisk. Men et er perspektiver, et andet proportionerne. Til alt held løber ustrandschig kærlighed til de implicerede mere eller mindre

uransagelige adfærd og begivenhedernes labyrinter af med forfatteren. Med det resultat, at dansk kulturhistorie i dag fremtræder langt mangfoldigere, end den hidtil har været vist.

Og endelig bliver man gang på gang drevet videre af både bistre kastevinde og en mere almen humors blide bøl. Hvilken kategori det følgende citat hører til, må De, mine damer og herrer, afgøre med Dem selv. Men at Engberg ikke har kunnet nære sig for at bringe det – som så meget andet af samme slags – tjener ham til ære: En hollandsk embedsmand August Hennings med interesse for danske kulturinstitutioner betror sin dagbog, hvad han må lægge øre til bl.a. under sit besøg på Det Kongelige Bibliotek, hvor kontorerne genlyder af forskningsbibliotekarenes jammer over nedskæringer og ministerielle udsultninger. Vi skriver ca. 1800 og Hennings noterer: ”... hvad skal man egentlig stille op med disse lærde? Giver man dem store bevillinger, så bliver de dovnede; betaler man dem dårligt, så bliver de mismodige. Beskæftige de sig med videnskabeligt, litterært arbejde, så forsømme de deres tilsynspligt med biblioteket, og arbejde de ikke hermed, så komme de skatte, som de har under deres tilsyn, til at henligge ubenyttede.”

Engberg har også plads til aktuelle kulturpolitiske formaning. Han erindrer om, at et af de smukkeste rum, som dansk bygningshistorie tæller, var salen i det daværende Kongelige Bibliotek, et rum, der mirakuløst overlevede bade brande og krigsulykker på Slotsholmen, men det blev til gengæld offer for, som Engberg siger ”en heldigvis enkeltstående

vandalisme”, da Rigsarkivet hærgende flyttede ind i 1909. Og så falder fars hammer: ”Når Rigsarkivet om føje tid flytter til Godsbanegården, vil det selvfølgelig efterlade bibliotekssalen i samme stand som den, hvori den blev forefundet”.

Denne gang peger H. O. Lange-
prisen frem. Den slags kan man
altid sige i festtaler. Men i år
har vi faktisk lov til at sige, at der noget
forude.

Rundetårn er ikke bygget
færdigt. Der kan komme et par etager til
på. Der er endnu et århundrede for Jens
Engberg at tage op eller drage ind i, hans
eget, det 20.

Og ODS' netanbringelse er kun
en del, om end unægtelig, som korpus be-
traktet, en stor del af det planlagte arbejde.
ODS er historie.

Snart følger supplementsbin-
dene og den aktuelle Den Danske Ordbog,
så der vil falde nye tordenbrag til glæde
ikke blot for sprogforskningen, men i sta-
dig højere grad for flere og flere godtfolk,
alt eftersom alle disse sproglige opslags-
værker, takket være den nye teknologi,
flettes sammen.

Mens vi er i gang med at prise,
skal vi ikke glemme at prise os selv heldige
over at befinde os et sted på jorden – og
her tænker jeg i dagens anledning på
København og Århus – hvor forsknings-
formidling af et omfang og et perspektiv,
som det vi er i festligt selskab med i dag,
overhovedet bedrives og bedrives så dy-
namisk og med – trods alt – så kontant og
kulant velvilje fra kulturmagten, den være
sig officiel eller ej, statslig eller privat.